

СТАН ТА ДОМІНАНТИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ АГРОФОРМУВАНЬ В УКРАЇНІ

Н. М. Третяк

Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи
Національного банку України (м. Київ)

Нині процеси поглиблення ринкових відносин в Україні супроводжуються глибокою фінансово-економічною кризою, яка спровокувала уповільнення економічного розвитку аграрної сфери. Агропромисловий комплекс національної економіки знаходиться в умовах кризової деформації, процес кредитування підприємств агропромислового комплексу майже призупинився, процентні ставки за банківськими кредитами залишаються не контрольованими. За таких умов агропромисловий комплекс позбавлений процесу залучення фінансових ресурсів за рахунок традиційного банківського кредиту.

Об'єктивною умовою ефективного функціонування підприємств агропромислового комплексу є запровадження ефективних кредитних відносин, оскільки, як вважають більшість спеціалістів без кредитування агроформування існувати не можуть.

Враховуючи важливість проблем фінансового забезпечення агропромислового комплексу країни за рахунок банківського кредитування, їх розв'язанню присвячені праці багатьох учених та

практиків, зокрема О.Є. Гудзь, М.Я. Демяненко, Г.М. Підлісецький, П.Т. Саблук та ін. Але, попри вагомість наукових досліджень зазначених авторів проблема кредитування агроформувань залишається нерозв'язаною.

Метою статті є дослідження траєкторії розвитку банківського кредитування, виявлення домінантів нетрадиційних методів банківського кредитування.

Для агроформувань характерним є сезонне виробництво. І тому для створення сезонних запасів та здійснення інших сезонних витрат агроформування повинні бути спрямованні саме залучені ресурси. Це усуне небезпеку призупинення виробничого процесу із-за відсутності коштів на придбання посівного матеріалу, палива, проведення весняно - польових робіт. У даному випадку кредит виступає в ролі економічного важеля і основним джерелом формування фінансових ресурсів агроформування.

У зв'язку з обмеженістю бюджетного фінансування агропромислового комплексу, обсяг якого у 2009 році зменшився у 7 разів, банківське кредитування стає одним із основних джерел фінансування поточних проектів агроформувань. За даними Національного банку України, портфель кредитів, наданих агроформуванням за 2009 рік, збільшився майже у 2,25 рази по відношенню до даних за 2006 рік і досяг суми 28649 млн. грн., але треба зазначити, що за цей час рівень інфляції у країні також значно зріс і склав майже 25%, це дозволяє стверджувати, що значного зростання обсягів кредитування агроформувань не відбулося. Залишається також надзвичайно високою процентна ставка за банківськими кредитами, якщо у 2006 році процентна ставка становила у середньому 14%, то у 2009 році 19,7%. Тенденцією до покращення ситуації щодо кредитування підприємств АПК, можна відмітити те, що наприкінці 2009 року розмір процентної ставки дещо знизився і у грудні 2009 року сягнув 16,9% річних.

Таблиця – Інформація про банківське кредитування агроформувань України

Показник	Роки			
	2006	2007	2008	на 01.10.2009
Обсяг кредитування, млн. грн., у т.ч.	11874	16508	28812	28649
- у національній валюті;	9402	12429	19454	19893
- в іноземній валюті.	2472	4078	9358	8756
Процентна ставка за кредитами, %	14,0	14,4	15,5	19,7

Негативним моментом також можна вважати, що питома вага кредитів виданих агроформуванням у 2009 році складає 6.2%, тоді як у 2006 році – 42% від загального обсягу виданих кредитів в економіку країни.

Нині, про позитивні наслідки фінансових взаємовідносин між банківською системою та АПК щодо питань кредитування, говорити дещо передчасно. Але, Законом України від 12.12.2008р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання негативним наслідкам впливу світової фінансової кризи на розвиток агропромислового комплексу», передбачена норма щодо пролонгації банками непогашених кредитів за процентною ставкою, яка існувала на момент надання такого кредиту [1,с.14]. Окрім того, забороняється застосування різного роду штрафних санкцій до позичальника, запровадження будь-яких додаткових комісій, плат та відшкодувань на користь банку.

Станом на кінець 2008 року, потребували пролонгації за кредитами 2025 агроформувань, що становило 3463,7 млн.грн. Фактично, до 1 жовтня 2009 року, пролонговано кредитів на суму 408 млн.грн., що становить 11,8% від обсягу кредитів, які потребують пролонгації.

Для виходу з кризової ситуації з питання надання агроформуванням банківських кредитів та відновлення процесу кредитування, банківські установи запропонували на ринку банківських послуг використовувати нетрадиційні методи банківського кредитування. До нетрадиційних методів кредитування, які широко використовуються у світовій практиці та починають застосовуватися на вітчизняному кредитному ринку можна віднести: факторингові операції, форфейтування, проектно та торгове фінансування, лізингові та вексельні операції, кредитування за рахунок ресурсів іноземних банків.

В Україні стрімкий розвиток факторингу розпочався лише в 1999 році, коли підприємства почали поступово відновлювати своє виробництво. Факторингова угода передбачає, що

підприємство-постачальник поступається банкові-посереднику правом отримання платежів від платників за поставлені товари, виконані роботи чи надані послуги.

Сутність факторингу складається з надання банком трьох видів послуг торговельним, виробничим та сервісним компаніям, а саме: фінансування оборотних засобів, страхування кредитних ризиків, облік стану дебіторської заборгованості, а також контроль за своєчасністю погашення дебіторської заборгованості.

Перша послуга при факторингу – фінансування оборотних засобів підприємства або кредитування поставок товарів із відстроченням платежу. Це означає, що після поставки товару постачальник негайно або за зручним для нього графіком одержує від банку значну частину суми поставки, не чекаючи платежу від свого покупця. Застосування факторингу як джерела кредитного забезпечення має низку переваг, а саме: постачальник не повертає кошти в банк, оскільки вони надходять від покупця продукції; термін кредитування залежить від того, як довго постачальник продаватиме свою продукцію; розмір кредитування автоматично збільшується пропорційно зростанню обсягів продажу. Таким чином, кредитування за умовами факторингу звільняє постачальника від проблеми дефіциту обігових коштів, і це відбувається без зростання його кредиторської заборгованості.

Друга послуга при факторингу – це страхування ризиків, пов'язаних із постачанням товарів і відстроченням платежу, зокрема ризику неодержання платежу від покупця в строк, через що у продавця досі могли виникати проблеми з нестачею коштів для розрахунків із його власними постачальниками [3,с.139].

Третя послуга передбачає контроль за своєчасною оплатою поставок покупцями, облік дебіторської заборгованості, складання зручних звітів про стан дебіторської заборгованості та її погашення.

Головна мета факторингу – забезпечити роботу агроформувань таким чином, щоб при наданні відстрочки платежу своїм покупцям у постачальника не виникав дефіцит у власних оборотних засобах. Розмір факторингового фінансування збільшується в залежності від збільшення обсягів продажу. Факторинг дозволяє отримати фінансування в розмірі 70-90% суми продажу товарів. Крім того, факторинг надається незалежно від обсягів раніше отриманих банківських кредитів. Факторинг впливає на показники балансу підприємства, а саме - покращує ліквідність підприємства. При факторингу відбуваються зміни у статтях активу балансу підприємства. Сума за статтею балансу «Дебіторська заборгованість покупців за товари, роботи, послуги» зменшується, а за статтею «Грошові кошти та їх еквіваленти» збільшується. Підприємство може скористатися такою ситуацією на свою користь і додатково отримати кредит у банку, так як при факторинговому фінансуванні показники балансу свідчать про те, що у підприємства є обігові кошти, воно платоспроможне та ліквідне.

Операцією, подібною до факторингу, є форфейтинг.

Форфейтинг – кредитування постачальника (як правило експортера) шляхом купівлі векселів чи інших боргових зобов'язань. Це форма трансформації комерційного кредиту в банківський.

Механізм дії форфейтингу подібний до механізму дії факторингу, але форфейтинг означає, що придбання торговельних зобов'язань призначається на будь-яку дату, але без права регресу (обігу) до будь-кого з попередніх власників. Укладаючи угоду про форфейтинг, форфейтер гарантує фінансове забезпечення для покупців за кордоном і здійснює негайний розрахунок з експортером без права обігу, тобто форфейтер бере на себе всі ризики. Крім того, на відміну від факторингу, форфейтинг це одноразова операція [2,с.403].

Нетрадиційним інструментом банківського кредитування агроформувань є лізинг. Висхідною точкою сплеску розвитку українського лізингу можна вважати середину 90-х років минулого століття, що зумовлювалось появою перших приватних лізингових компаній створених, переважно, за участю банківського капіталу та активним формуванням спеціальної нормативної бази для регулювання лізингових відносин. Оцінка розподілу лізингових операцій за лізингодержувачами свідчить, що 2004 року на агропромисловий комплекс припадає близько 40% від загального обсягу чинних договорів, і понад 17% договорів припадало на транспортну галузь. В 2006 р. вже – 28 і 29%, в 2008 році – 44,4 та 10,5% відповідно, а в першому півріччі 2009 р. 52,1 та 12,5% загальної вартості договорів відповідно [4. с.76].

Подолавши кризове падіння, що сталося на початку економічних реформ, кількісні параметри фінансового лізингу стрімко зростали до середини 2008 року, а в 2009 році спостерігається нисхідний тренд цих показників, відчутним є скорочення темпів росту лізингових операцій та переорієнтації їх кредитування.

Загалом, в Україні поширення нетрадиційних методів кредитування відбувається як потреба уникнути нестачі фінансових ресурсів, різноманітних обмежень та труднощів господарювання, і їх обсяги ще незначні. Нині лізинг виступає не лише як послуга банку, а ще й додатковим способом залучення клієнтів. Значний песимізм викликає те, що фінансовий лізинг здійснюють лише близько 43 вітчизняних банків з 180. Передусім, це спричинено тим, що банки опиняються в менш вигідних умовах по відношенню до лізингових компаній, через необхідність створення резервів на можливі втрати за позиками (1 – 20% залежно від класу позичальника, без обліку сумнівних і безнадійних позик з резервами в 50 і 100%). Кредитування українськими банками лізингових операцій є своєрідним, оскільки воно за відсутності стандартних умов переважно схоже на специфічний інструмент проектного фінансування. Ця специфіка породжує значний обсяг документів (близько 10–20 найменувань) для оформлення та обслуговування угоди, що можна віднести до недоліків лізингового фінансування в банку.

Зараз банки використовують вісім технологій кредитування лізингових проектів агроформувань: нетрадиційне кредитування лізингового підрозділу банку; кредитування банком, коли банк виступає засновником лізингової компанії; фінансування шляхом надання авалю векселів чи гарантій; заснування банком лізингової компанії разом з іншим банком, з виробником обладнання, з лізингоодержувачем; проектне фінансування; створення лізингової компанії банком за участю іноземного інвестора; за допомогою організації банківського консорціуму; укладання лізингової угоди, коли банк є лізингоодержувачем. Аналіз кредитування лізингових операцій агроформувань банками переконливо демонструє, що банки, виступаючи кредитором лізингодавця чи лізингодавцем, гарантом чи лізингоодержувачем, мають більше зиску, переваг і пільг, якщо вони здійснюють фінансовий супровід лізингових операцій через власну лізингову компанію, завдячуючи якій банк має змогу трансформувати проблемні активи за лізинговими технологіями.

Закономірністю банківського кредитування за лізинговими схемами є те, що кредитуються, як правило, високоліквідні об'єкти – закупка транспорту (45%), сільськогосподарська техніка (31%); воно є середньостроковим фінансовим інструментом, із зростання питомої ваги короткострокових договорів (до 2 років); безпосереднє кредитування агроформувань займає лише 8%, а його обсяги не перевищують 10-12% попиту агроформувань на інвестиції за лізинговими технологіями.

Одним із методів нетрадиційного банківського кредитування є: кредитування за рахунок ресурсів іноземних банків. Дане кредитування в аграрному секторі АПК не застосовується, крім поодиноких випадків, що свідчить про недостатній рівень використання тих потенціальних можливостей і переваг, які закладені в такій формі вкладання коштів в основні засоби, як фінансування за рахунок кредитних ресурсів іноземних банків.

У сучасних умовах розвитку економіки України таке кредитування є шляхом виходу з критичної ситуації, яка склалася на підприємстві, коли фінансових ресурсів вистачає лише на покриття виробничих витрат, а ресурсів на оновлення необоротних активів не вистачає. Наслідком такої ситуації є старіння основних засобів та використання зношених, що призводить до збитковості господарюючих суб'єктів та зниження конкурентоспроможності.

Кредитування із залученням ресурсів іноземних банків під гарантії іноземних експортних страхових агентств є широко розповсюдженою послугою на міжнародному фінансовому ринку. Таке кредитування здійснюється за участю вітчизняного та іноземного банків, експортного страхового агентства, експортера техніки та підприємства, яке замовляє техніку або обладнання іноземного походження. Зарубіжні постачальники техніки та обладнання європейського та американського виробництва звертаються з пропозицією від українських покупців про кредитування поставок із залученням іноземних страхових агентств та експортно-імпортних банків. Такі обставини пов'язані не тільки з розвитком ринку внутрішнього продажу засобів виробництва та з необхідністю оновлення основних засобів на українських підприємствах, а й з зростанням зацікавленості закордонних інвесторів у розширенні ринку збуту своєї продукції.

На наш погляд, таке кредитування можна застосовувати саме для оновлення сільськогосподарської техніки та обладнання. А застосування новітніх технологій і сучасної техніки передбачає суттєве підвищення рівня якості сільськогосподарського виробництва та якості життя селян.

Таким чином, з метою покращення кредитного забезпечення вітчизняних агроформувань необхідно широко застосовувати нетрадиційні методи кредитування. Це позбавить агроформування дефіциту оборотних коштів, без зростання кредиторської заборгованості, забезпечить страхування ризиків та облік дебіторської заборгованості, забезпечить гарантію якості придбаної сільськогосподарської техніки, надасть можливість економії фінансових ресурсів агроформування,

оскільки нетрадиційні методи банківського кредитування є дещо економнішими, у порівнянні зі звичайним кредитом.

Література:

1. Богданова, О.О. Стан та проблеми банківського кредитування АПК в сучасних умовах [Текст] / О.О. Богданова // Економіка і держава – 2009. - № 11. – С. 12-15.
2. Гудзь, О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств [Текст]: монографія / О.Є. Гудзь. – К.: ННЦИ-АЭ, 2007. – 578с.
3. Колесова, І.В. Використання факторингу в управлінні фінансами корпорацією [Текст] / І.В. Колесова // Фінанси України – 2004. - № 3. – С. 135-143.
4. Томчук, С.В. Державна підтримка лізингових технологій в аграрній сфері [Текст] / С.В. Томчук // Економіка АПК – 2009, - №11, - С. 75-78.